

Zeevogelonderzoek en aanwezige flora en fauna in de Baai van Kandalaksja (Kandalaksjkaja Guba, Noordwest-Rusland) van 16 mei - 20 juli 1994

Seabird research and present flora and fauna in Kandalaksha Bay (Kandalaksjaja Guba) in North West Russia from May 16 - July 20, 1994.

Mike Mannaart

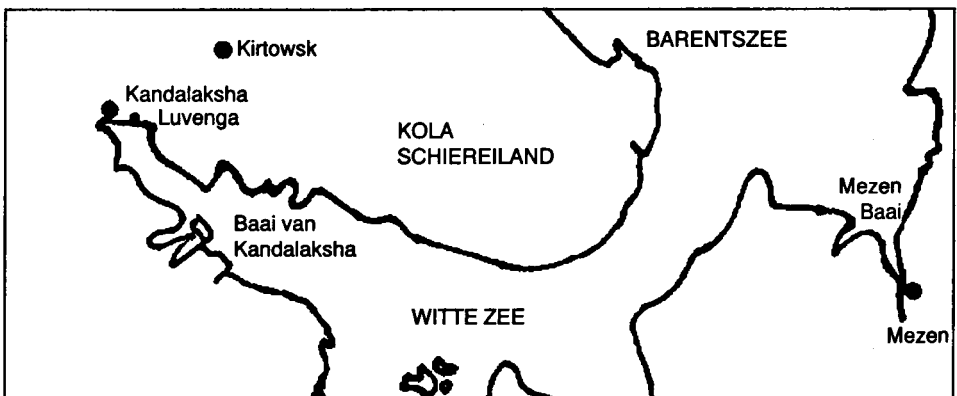
Inleiding

Toen ik vorig jaar voor het Centrum voor Estuariene en Mariene Oecologie (NIOO-CEMO) in Yerseke werkte, ontmoette ik een Russische ornitholoog die onderzoek deed aan zeevogels in de Baai van Kandalaksja. Daar ik mijn werkzaamheden bij het centrum in december zou beëindigen, bood ik aan te assisteren bij zijn onderzoek in het daarop volgende voorjaar. Dit is een verslag van mijn bevindingen in Rusland.

Topografie en flora en fauna

Kandalaksjkaja Guba is het noordwestelijke deel van de Witte Zee, dat in het noorden wordt begrensd door het Kola-schiereiland en in het zuiden grenst aan de Onegabaai (zie figuur 1). De coördinaten van het dorp Luvenga, dat vrij centraal in het werkgebied ligt, bedragen ongeveer: 67° 05' N, 32° 45' O. In het meest noordwestelijke deel van het gebied ligt de stad Kandalaksja. De baai beslaat 208.000 ha en telt meer dan 860 eilanden. Het gebied is van grote ornithologische waarde en valt daarom onder de Ramsar conventie (Grimmett & Jones 1991). De eilanden verschillen qua grootte sterk en variëren van een kleine, kale rots tot een hectaren groot bebost gebied. De grotere eilanden, zoals Ryazjkov en Vlasov, zijn bedekt met heterogene taiga en vaak ook gedeeltelijk met toendra. Tot de aanwezige boomsoorten behoren onder andere dennen (waaronder *Pinus sylvestris*), sparren (onder andere *Abies obovata*) en berken (bijvoorbeeld *Betula nana*). Hiernaast komen op de grotere eilanden ook vaak kleine zoetwatermeertjes voor. Het gebied maakt deel uit van Lapland, wat aan de enorme aantallen muskieten duidelijk valt te merken. Deze vormen een rijk gedekte tafel voor een groot aantal insecten-ende vogelsoorten, waaronder: Fitis *Phyllosco-*

pus trochilus (zeer algemeen), Grauwe Vliegenvanger *Muscicapa striata* (algemeen) en Bruinkopmees *Parus cinctus* (tamelijk algemeen). Zaadeters zijn o.a. vertegenwoordigd door: Keep *Fringilla montifringilla*, Sijs *Carduelis spinus*, Goudvink *Pyrrhula pyrrhula*, Grote Kruisbek *Loxia pytyopsittacus* en Haakbek *Pinicola enucleator*. Deze laatste soort is echter zeldzaam in het gebied dat ik bezocht. Ook zeevogels zijn ruim vertegenwoordigd, met als meer algemene broedvogels: Eidereend *Somateria m. mollissima* (circa 9500 paren) en Scholekster *Haematopus ostralegus longipes* (600-700 paren) (Grimmett & Jones 1991). Deze laatste is een andere ondersoort dan de Scholekster die in West-Europa voorkomt, dit is namelijk *Haematopus ostralegus ostralegus* (Hayman et al 1986). Verder broeden er onder andere Goudplevier *Pluvialis apricaria*, Steenloper *Arenaria interpres* en Bosruiter *Tringa glareola*. Behalve vogels zijn er ook landzoogdieren zoals: Bruine beer *Ursus arctos*, Rendier *Rangifer tarandus* en Sneeuwhaas *Lepus timidus* aanwezig. Verschillende soorten zeezoogdieren kunnen ook worden waargenomen: Beloega *Delphinapterus leucas* en zeehonden (onder andere Gewone Zeehond *Phoca vitulina* en Baardrob *Erginatus barbatus*).

Figuur 1. Kaart van de Witte Zee, de Baai van Kandalaksja en het Kola-schiereiland.

Kaart getekend door M. Mannaart.

Het onderzoek

In de baai wordt als sinds de jaren dertig van de eeuw ornithologisch onderzoek gedaan. Dit omvat onder andere zangvogelonderzoek met behulp van nestkasten en tellingen en inventarisaties van zeevogels. De ornitholoog voor wie ik werkte, mijn gastheer dr. Alexander S. Koryakin, inventariseert tijdens het broedseizoen circa honderd eilanden. Zijn werkgebied loopt van Kandalaksja tot de circa veertig kilometer naar het zuidoosten in de baai liggende Tarasiga-archipel. Het hoofddoel van zijn onderzoek is inventarisatie en onderzoek van eieren, nesten en pulli van zeevogels in het algemeen en Eider-eenden in het bijzonder. Op de eilanden werden de vogelnesten opgespoord en hierna werden deze onderzocht op verstoring of predatie. Aanwezige eieren werden gemeten en de periode van bebroeding werd bepaald. Ook werden de eventuele jongen van een aluminium ring voorzien. Hierna werd de lengte van de kop plus de bovensnavel gemeten. Deze laatste methode wordt ook in Nederland toegepast (Marteijn et al 1986) en geeft informatie over de leeftijd van het dier. Van Eider-eenden werden bovendien het nest en omringende vegetatie beschreven en de pulli werden onderzocht zoals hiervoor beschreven. Aanvullend werd van deze jongen het geslacht bepaald. Vernielde nesten, kapotte eieren en gepreede vogels werden eveneens genoteerd en de op of in de omgeving van het eiland vertoevende zeezoogdieren werden geregistreerd.

De eilanden werden meestal met een kleine motorboot bezocht, iets wat tijdens wat ruwer weer een behoorlijke klus kan zijn. De inventariseranten werden in een haaks op de oever staande rij opgesteld, waarbij er een afstand van circa vijf meter tussen de mensen moest worden gehandhaafd. Op deze wijze werd er over het hele eiland gelopen.

Bijzonderheden

De in de Baai van Kandalaksja aanwezige soor-

ten kunnen vrijwel allemaal regelmatig in Nederland worden waargenomen. Algemene soorten zijn onder andere: Brilduiker *Bucephala clangula*, Middelste Zaagbek *Mergus serrator*, Wulp *Numenius arquata*, Regenwulp *Numenius phaeopus*, Rosse Grutto *Limosa lapponica*, Noordse Stern *Sterna paradisaea* en Raaf *Corvus corax*. Daarnaast werd af en toe voor Nederlanders een wat zeldzamere soort waargenomen zoals de voor de baai eveneens vrij zeldzame Temminck's Strandloper *Calidris temminckii* (in totaal twintig exemplaren). Verder werden in het gebied (inclusief de zuidoever van het Kola-schiereiland) interessante soorten gezien, zoals: Parelduiker *Gavia arctica* (circa vijf exemplaren), Zeearend *Haliaeetus albicilla* (één tweede jaars, drie adulte exemplaren), Moerassneeuwhoen *Lagopus l. lagopus* (vier adulte exemplaren), Hazelhoen *Tetrastes bonasia* (één adult vrouwtje en circa drie pulli), Alk *Alca torda* (vrij algemene broedvogel), Zwarte Zeekoet *Cephus grylle* (350.500 paren) (Grimmett & Jones, 1991), Drieteenspecht *Picoides tridactylus* (één vrouwtje), Bruinkopmees *Parus cinctus* (circa vijftien exemplaren en nesten met eieren), Dwerggors *Emberiza pusilla* (twee mannetjes) en Bosgors *Emberiza rustica* (tien exemplaren). De totale lijst bedroeg 102 soorten, met als hoogtepunt de ook in dit gebied alleen maar als dwaalgast voorkomende Dikbeek-zeekoet *Uria lomvia* (twee exemplaren). Andere, voor het gebied zeldzame soorten waren: Brandgans *Branta leucopsis* (totaal circa 100 exemplaren nabij Luvenga), Tureluur *Tringa totanus* (een exemplaar bij Luvenga), Papegaaiduiker *Fratricula arctica* (één exemplaar waargenomen nabij alkenkolonies op de Tarasiga-archipel, ongeveer veertig kilometer ten zuidoosten van Kandalaksja), Roodborst *Erithacus rubecula* (één zingend mannetje in de taiga nabij Luvenga), Vink *Fringilla coelebs* (totaal vijf exemplaren in Kandalaksja en nabij Luvenga) en Roodmus *Carpodacus erythrinus* (drie zingende mannetjes in de taiga nabij Luvenga).

Elena Koryakin (r) en Milke Mannaert (l) bezig met het onderzoeken van scholeksterpulli *Haematopus ostralegus longipes*.
Foto: G. Alexandrov.

Behalve interessante soorten werden soms ook andere interessante zaken waargenomen. Eén maal ontdekte ik een nest van een Zilvermeeuw *Larus argentatus* met vier, al gedeeltelijk uitkomende eieren. Drie waren afkomstig van de meeuw zelf, maar één van een Eidereend. Dit is maar één maal voorgekomen in de gehele periode, terwijl nestelende Eidereenden en Zilvermeeuwen algemeen waren. Het is een fenomeen dat ook in Nederland zo nu en dan voorkomt (Swennen 1976). Een andere keer trof ik op een kleine open plek een geslagen havikvrouwte aan, iets dat waarschijnlijk door een Zearend is gedaan.

Werk-leefomstandigheden en milieuproblematiek

Het leven in Rusland verschilt in belangrijke mate van dat in Nederland. Door de slechte economische situatie is voor de bevolking eigenlijk alles duur. Huizen en wegen worden niet of nauwelijks onderhouden en sanitaire voorzieningen zijn primitief. Een voor ons goedkoop produkt zoals melk is voor de bevolking vrijwel onbetaalbaar. Ik heb het grootste deel van mijn Russische periode in een veldstation nabij het dorpje Luvenga doorgebracht. In het station was geen stromend water en geen elektriciteit. 'Douchen' gebeurde in een zinken teil of als wij geluk hadden in een Banja (een Russische sauna). Om onze drinkwatervoorraad op peil te houden moest ik dan ook eens in de twee dagen met een grote melkbus naar een nabijgelegen rivier. Het is dan een pijnlijke gewaarwording om een bejaarde vrouw tegen te komen die kromgebogen een juk met daaraan zeker twintig liter water voortzeult. Het leven in het gebied is zeker niet makkelijk. Iets wat inhoudt dat het voor publiek gesloten reservaat nogal eens wordt betreden voor visvangst, het verzamelen van kruiden of recreatie. Maar als inventarisant of onderzoeker is het lang niet altijd verstandig hier iets van te zeggen. Er zijn reeds meer controlerende ambtenaren van het leven beroofd... Op milieugebied valt er nog veel te verbeteren, naast overbevising en verstoring in de baai, is ook de houtkap in de bossen op het Kola-schiereiland een probleem. De vervuiling door de energiecentrale aan de westkant van het Kola-gebergte is naar Nederlandse maatstaven echt verbijsterend. Maar deze milieuproblematiek staat niet alleen en geldt voor een groter deel van de voormalige

Sovjet-Unie (Ouweneel 1994). Het belangrijkste vervoermiddel dat wij hadden, een oude vierpersoons motorboot, had een motor die nodig aan vervanging toe was. Maar daar er geen geld was, moesten wij het er maar mee doen. Zo gebeurde het eens dat de motor er de brui aan gaf en wij, dr. Koryakin en ik, zeven uur lang vrijwel nonstop tegen de stroming in hebben moeten roeien. Tegenslagen zijn er genoeg, voornamelijk veroorzaakt door het gebrek aan financiële middelen, maar de mensen die toch doorgaan met hun onderzoek in dit schitterende gebied, dwingen daarom diep respect af.

Summary

The author assisted in ornithological research of Dr A.S. Koryakin in Kandalaksha Bay (Kandalakshjaha Guba) in North West Russia (coordinates approximately 67°05'N, 32°45'E) in the summer of 1994. The size of this bay is approximately 208,000 ha and contains over 860 islands, of which quite a number is covered with taiga and sometimes with tundra. Present tree species are, for example, *Pinus sylvestris*, *Abies obovata* and *Betula nana*. Also a diversity of mammals live in the Bay and on the nearby Kola Peninsula. Species like: Brown Bear *Ursus arctos*, Reindeer *Rangifer tarandus*, Blue Hare *Lepus timidus*, Bearded Seal *Erignathus barbatus* and Beluga *Delphinapterus leucas* can be seen. The beginning of the bird research dates from the 1930s. The main part of the job in which I took part, consisted of inventories of seabird colonies, investigations of nesting sites and eggs and chicks of seabirds. Besides this, also observed seamammals were registered. Among the more common breeding species of this area are: Eider *Somateria m. mollissima* (approximately 9500 breeding pairs) and Oystercatcher *Haematopus ostralegus longipes* (600-700 pairs) (Grimmett 1991). A few of the other seabird species that breed in the area are: Ruddy Turnstone *Arenaria interpres*, Arctic Tern *Sterna paradisaea*, Razorbill *Alca torda* and Black Guillemot *Cepphus grylle*. Observed species that were less common are: Black-Throated Diver *Gavia arctica*, Golden Eagle *Haliaeetus albicilla* and the also for this area rare Brünnich's Guillemot *Uria lomvia* (two non-breeding specimen were seen).

Acknowledgements

At first the Koryakin family and especially Dr Alexander S. Koryakin are thanked for this great opportunity and their kind support. I would also like to thank the Kandalaksha State Nature Reserve and Mr R.H.D. Lambeck for their co-operation and support without which this trip would not have been possible. Thanks also go to Mr Michael Karpovich for his hospitality and for his housing facilities. I am also grateful for the pictures sent to me by Mr Genadin Alexandrov. Finally, I am grateful for the assistance offered by Mr J.M. Ngatia and Mr F.M. Mbugua in editing the English part of this article.

■ M. Mannaart, Jacoba van Beierenlaan 57, 2613 AJ Delft, (015) 214 47 70.

LITTERATUUR:

- Brink, F.H. van den (1955): Zoogdierengids van Europa ten westen van 30° Oosterlengte. Amsterdam.
Felix, J. (1975): Fauna van Europa. Amsterdam.
Ferguson-Lees, J. & I. Willis (1987): Tirions vogelgids. Baarn.
Grimmett, R.F.A. & T.A. Jones (1991): Important Bird Areas in Europe. International Council for Bird Preservation, Technical Publication No. 9, Cambridge.
Harrison, P. (1989): Seabirds. An identification guide. London.
Hayman, P., J. Marchant & T. Prater (1986): Shorebirds. An identification guide to the waders of the world. London.
Heinzel, H., Fitter, R. & J.F. Parslow (1972): Elseviers gids van de Europese vogels. Amsterdam/Brussel.
Madge, S. & H. Burn (1988): Wildfowl. An identification guide to the ducks, geese and swans of the world. London.
Martelijn, C.L. & P.L. Meininger (1986): Methoden voor ringen, meten, wegen en ruibeschrijvingen van vogels in het Deltagebied. Nota GWAO-86.105, Rijkswaterstaat, Dienst Getijdewateren, Middelburg.
Ouweneel, G.L. (1994): Verslag van een ornithologische reis in Noordoost-Siberië. Het Vogeljaar 42 (6): 249-252.
Swennen, C. (1976): Populatiestructuur en voedsel van de Eidereend *Somateria m. mollissima* in de Nederlandse Waddenzee, Ardea 64. 311-371.